ΕΛΛΑΔΑ

Καλλιεργώντας... ξερολιθιές στην Άνδρο

Κείμενο: Άλκης Γαλδαδάς – Φωτογραφίες: Θεοδώρα Πετανίδου, Ιουλία Παπαευτυχίου, Donatella Murtas

«Στην Άνδρο, όταν ήμουν μικρός, μόλις φτάναμε από την Αθήνα για τις διακοπές μας, το πρώτο μου κατόρθωμα ήταν να καταφέρω να πάω από το σπίτι του ενός παππού στο σπίτι του άλλου χωρίς να πατήσω ούτε στιγμή στο χώμα, περπατώντας και ισορροπώντας μόνο ψηλά, πάνω στις ξερολιθιές».

Αμαρκόρντ; Παιδικές αναμνήσεις α λα Φεντερίκο Φελίνι; Όχι ακριβώς. Ήταν απλώς μια ανάμνηση «μαθητή» που απρόοπτα αναδύθηκε στην κουβέντα, στο διάλειμμα ενός περιστασιακού και κάπως ασυνήθιστου σχολείου. Στήθηκε για δέκα ημέρες στον Μουσιώνα της Άνδρου, χωρίς θρανία, κατευθείαν πάνω στο χώμα, δίπλα σε έναν τεράστιο σωρό από βαριές σχιστολιθικές πλάκες, με το όνομα «1ο Σχολείο Ξερολιθιάς Άνδρου».

Μαθητές του, είκοσι εθελοντές Έλληνες από την Άνδρο και άλλα μέρη της Ελλάδας. Ένας, μάλιστα, είχε έρθει από τη Γερμανία γι' αυτό τον σκοπό, και όλοι ήθελαν να μάθουν, αλλά και να χτίσουν με τα χέρια τους, ακολουθώντας τον λεγόμενο ξερολιθικό τρόπο. Δηλαδή μόνο με πέτρες, τοποθετημένες με συγκεκριμένο τρόπο και τεχνική, χωρίς λάσπη ή όποιο άλλο συνδετικό υλικό.

Το πεδίο της δράσης ήταν ένα κομμάτι γης δίπλα στο κτιριακό συγκρότημα της Αγίας Τριάδας, όπου λειτουργεί το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κορθίου, με κτίσματα από το 1813. Φτάνοντας, όμως, εκεί άρχισαν να καταλαβαίνουν πως πίσω από τον ξερολιθικό τοίχο που εντυπωσιάζει πάντα με τη στιβαρότητα, αλλά και τη σε αντίθετη φορά λιτότητά του, βρισκόταν η αρχή μιας ακόμη διάστασης.

[ΣΤΗ ΔΥΣΗ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΝΟΤΟ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ]

Μετά το διεκπεραιωτικό πέρασμα από Ραφήνα σε Γαύριο, το ταξίδι των σαράντα λεπτών από εκεί μέχρι τον όρμο στο Κόρθι είναι η καλύτερη εισαγωγή στο θέμα μας. Πάνω σε μια καφέ σκούρα οθόνη που φτιάχνεται από τα υψώματα δίπλα στον δρόμο, ξετυλίγεται ένα απέραντο πέτρινο νήμα, απλωμένο πυκνά και άτακτα στις πλαγιές.

Δουλειά αιώνων και αμέτρητων χεριών έχει δημιουργήσει, κυριολεκτικά, ένα σκηνικό εντελώς ανθρώπινης έμπνευσης. Χώμα που ξεχωρίστηκε από τις πέτρες του βουνού και χώμα που κουβαλήθηκε με πολύ κόπο και στρώθηκε έτσι, ώστε να δημιουργηθούν μεγάλα σκαλοπάτια, κολλημένα θα έλεγες στις πλαγιές. Μαζί έπρεπε να μεταφερθούν και οι ογκώδεις σχιστολιθικές πλάκες, η πρώτη ύλη για να φτιαχτούν οι αισθητικά υπέροχοι ξερολιθικοί τοίχοι, το μόνο που μπορούσε να συγκρατήσει το χώμα στη θέση του για αιώνες, ίσως και χιλιετίες. Χώμα και πέτρες σε συσκευασία σκαλοπατιού. Ένα ζευγάρι που, όταν χωρίζει, οι συνέπειες όχι μόνο γίνονται άμεσα ορατές, αλλά είναι και οδυνηρά αισθητές στους ανθρώπους της περιοχής.

Πεζούλες, αιμασιές, τρέσα, τάβλες, τράφοι, σκάλες – διαφορετικά ονόματα σε διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας, ίδια όμως εμφάνιση. Οριζόντια εδάφη δημιουργημένα από τον άνθρωπο πάνω σε πλαγιές βουνών και λόφων για να αυξηθεί η καλλιεργούμενη επιφάνεια. Το λόγιο όνομά τους: «αναβαθμίδες». Για τη στήριξή τους, τοίχοι που ονομάζονται αναλημματικοί, αλλά και τοιχία αντιστήριξης. Στην ακμή τους, οι αναβαθμίδες κατρακυλούν την πλαγιά με κοφτές, ξυραφένιες οριζόντιες και κάθετες γραμμές, το χώμα στη θέση του, και πάνω του να αναπαύονται χλοερές καλλιέργειες. Στην κατάρρευσή τους, όμως, το χώμα έχει ξεχειλίσει, οι πέτρες στα τοιχία έχουν γείρει, έχουν αφήσει χάσματα κάπως σαν αποκαμωμένη οδοντοστοιχία, όλη η πλαγιά, όταν την δεις προσεκτικά και από μακριά, φαίνεται να έχει γεμίσει με άσχημες και βαριές ρυτίδες.

[ΕΡΓΟ ΠΟΛΛΩΝ, ΕΡΓΟ ΑΙΩΝΩΝ]

«Η αναβαθμίδωση, δηλαδή η διαμόρφωση μιας κεκλιμένης έκτασης σε σκαλοπάτια-αγρούς, υπήρξε η αρχαιότερη τεκμηριωμένη μεγάλης κλίμακας παρέμβαση των ανθρώπων στο γήινο ανάγλυφο, με θετικά αποτελέσματα για το περιβάλλον». Αυτό

[ΑΝΔΡΟΣ]

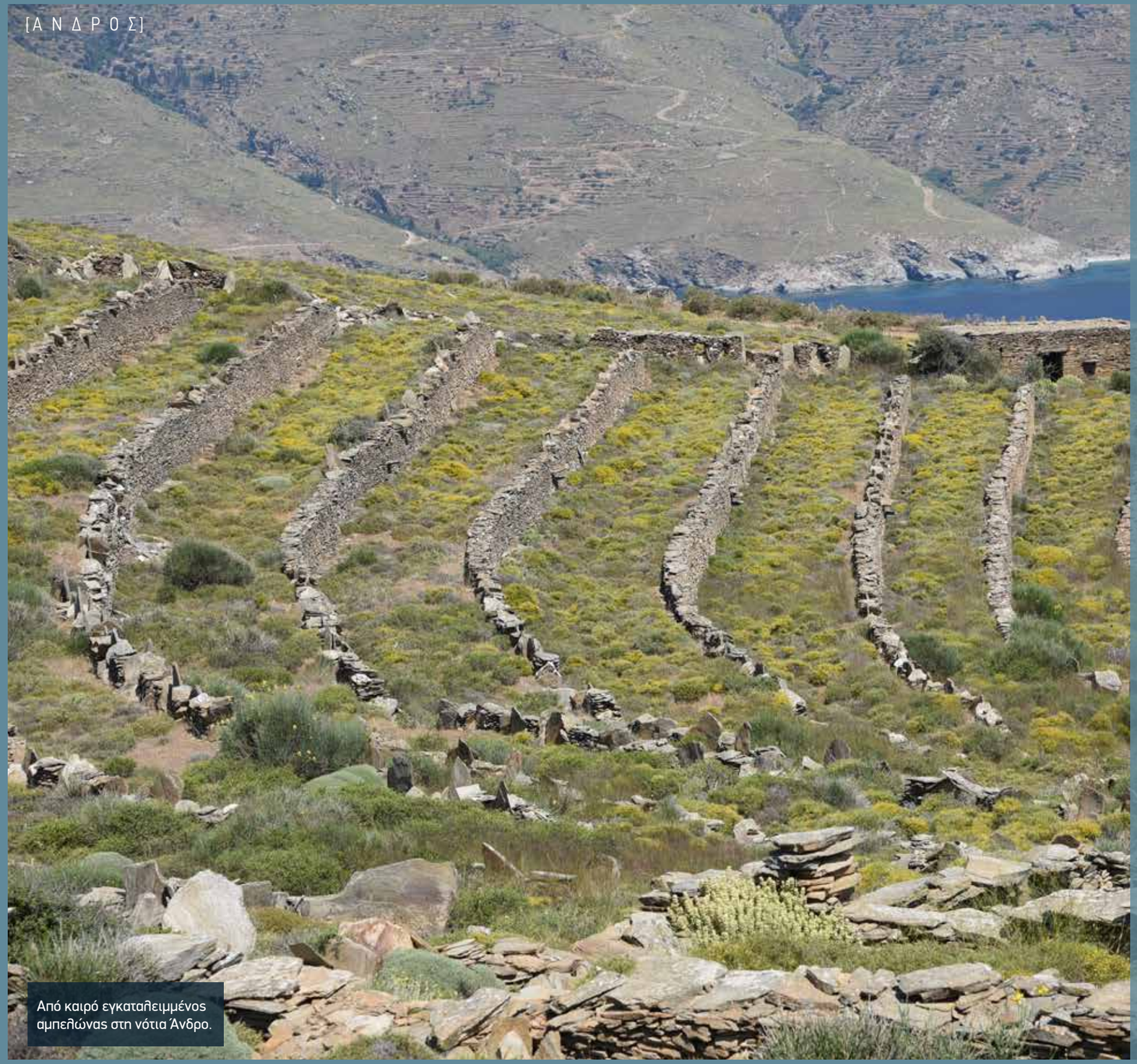

Από καιρό εγκαταλειμμένος αμπελώνας στη νότια Άνδρο.

[ΚΥΘΝΟΣ]

[ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ]

[ΕΡΠΕΤΑ & ΕΝΤΟΜΑ ΣΤΙΣ ΞΕΡΟΛΙΘΙΕΣ]

το έχει γράψει η καθηγήτρια Γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο του Αιγαίου Θεοδώρα Πετανίδου, «ερωτευμένη» εδώ και δύο δεκαετίες με το θέμα «αναβαθμίδες». Το «1ο Σχολείο Ξερολιθιάς» στην Άνδρο ήταν δική της έμπνευση και έγινε ο άνθρωπος που θέλησε, από τις 6 έως τις 13 Νοεμβρίου, να οδηγήσει τους φιλομαθείς συμμετέχοντες και στην πολύ ενδιαφέρουσα άλλη διάσταση, πίσω από τον όποιο ακίνητο ξερολιθικό τοίχο του νησιού. Η ίδια κάνει κάπου αναφορά και στη φθορά του τοπίου και στη συνεχή κατάρρευση «που περνάει απαρατήρητη από τους λαμπερούς επισκέπτες του στιγμιότυπου». Κόντρα σε αυτή την τάση, την τόσο αναπόφευκτη όσο και η δύναμη της βαρύτητας, θέλησαν να πάνε οι μαθητές και οι μαθήτριες αυτού του δωρεάν σχολείου για ενηλίκους.

Πλήρωσαν ναύλα, διαμονή και φαγητό όσοι δεν ήταν από την Άνδρο, φόρεσαν όλοι ανθεκτικά ρούχα, παπούτσια, κάσκες, γάντια και φάνηκαν διατεθειμένοι να ακούσουν προσεκτικά τα όσα είχαν να τους πουν και να κάνουν τα όσα είχαν να τους υποδείξουν η αρχιτέκτονας Ελένη Παγκρατίου και οι δύο μάστορες από την Άνδρο, ο Ηρακλής Γαύρας και ο Γιάννης Παπαδόπουλος, μαζί με τον τρίτο που ήρθε από τα Ζαγοροχώρια ειδικά γι' αυτό το σχολείο, τον Δημήτρη Λαγό.

Ένας μεγάλος σωρός από ογκώδεις σχιστολιθικές πλάκες (κάθε δύο ημέρες και ένας καινούργιος) περίμενε τους φιλόδοξους νεοφώτιστους στην τέχνη αυτή. Ο κανονισμός έλεγε ότι οι μάστορες έπρεπε να επιβλέπουν και οι μαθητευόμενοι να τοποθετούν. Έχει τους κανόνες του και αυτός ο τρόπος δόμησης. Να βάλεις τα ράμματα, δηλαδή τους οριζόντιους και τους κάθετους σπάγκους, σωστά από την αρχή. Πρέπει να ξέρεις σε πόσο ύψος θέλεις να φτάσεις, για να κανονίσεις το πλάτος στη βάση του τοίχου. Συνήθως, μέχρι τα δύο μέτρα ύψος απαιτούνται περίπου εξήντα πόντοι στη βάση. Είναι μεγάλος ο όγκος του ξερολιθικού τοίχου διότι, αν και δεν φαίνεται τελικά, πίσω του αφήνεται χώρος για να γίνεται γέμισμα από μικρότερες πέτρες. Στην κορυφή μπαίνει το «στεφάνι», δηλαδή λεπτές και πλατιές πλάκες, με αρκετή κλίση προς τα μέσα, ώστε όταν οργώνεται η αναβαθμίδα να συγκρατείται το χώμα και να μην πέφτει στην αποκάτω.

Πρέπει να βάζεις τις πλάκες παράλληλα με το πλάτος, αλλά κάθε τόσο κάθετα στον τοίχο μπαίνουν άλλες μακρόστενες για σταθερότητα. Από εκεί και πέρα λειτουργεί η αισθητική και το μεράκι. Στα τουρκικά, «μεράκ» σημαίνει έγνοια. Και χρειάζεται έγνοια για να γεφυρώνουν οι πέτρες της πιο πάνω σειράς τους αρμούς της πιο κάτω. Δηλαδή το σμίξιμο των δύο λίθων στην αποκάτω σειρά να καπακώνεται στην επόμενη από μια πιο βαριά και στιβαρή πλάκα – ένα «κλειδί» σταθεροποίησης. Και κάθε τόσο να έρχονται όλα στο ίδιο επίπεδο, να γίνεται όπως λένε «ντουζένι». Αλλά και την επίμονη παραλληλότητα να τη διαταράσσει κάθε τόσο μια ογκώδης πέτρα, που να φτάνει σε ύψος δύο και τρεις σειρές μαζί, και ο μάστορας να καταπίνει τον όγκο της με άλλες μικρότερες γύρω της. Όχι εύκολα κενά, όχι μικροσφήνες, όχι βιασύνες. Μαζί με αυτά, αντοχή στον ήλιο και στον άνεμο της Άνδρου (για δύο ημέρες έχτιζαν με οκτώ μποφόρ αδιάκοπα), και πολλή προσοχή στα δάχτυλα γιατί, όπως λένε, οι μαστόροι «η πέτρα δαγκώνει».

Εννιά με δύο-δυόμισι και ένα διάλειμμα στη μέση το μεροκάματο, με πληρωμή μόνο την ικανοποίηση της γνώσης και της δημιουργίας. Η... βιοποικιλότητα των πολύ υπάκουων μαθητευόμενων ήταν αξιοπρόσεκτη. Μεταξύ άλλων, δύο γυναίκες δημοσιογράφοι, οικονομολόγοι, μία κοπέλα από την Αμοργό μέλος ΜΚΟ, ένα ζευγάρι που η φωτιά είχε επισκεφτεί το κτήμα τους στα Μέγαρα, ένας συνταξιούχος λιμενικός, μία δικαστικός, ένας αγρότης ντόπιος αληθινός γίγαντας, που ήθελε να μάθει την τέχνη για να συμπληρώνει το εισόδημά του κάποιον καιρό που έμενε χωρίς άλλη απασχόληση, και ο νεότερος του μπουλουκιού, ένας αρχιτέκτονας, φρέσκος απόφοιτος του Πολυτεχνείου του Άαχεν.

[Ο ΓΥΡΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΣΕ ΣΚΑΛΟΠΑΤΙΑ]

Και χωρίς το πείραμα της Πάτμου, που έγινε το 1999-2000 από την ομάδα του Πανεπιστημίου Αιγαίου, για να μετρηθούν με εδαφοπαγίδες η υδατική απορροή και οι φερτές ύλες σε περιοχές με και χωρίς αναβαθμίδες, θα μπορούσαμε να είμαστε σίγουροι πως η απώλεια εδάφους είναι πολλαπλάσια στις περιοχές χωρίς αναβαθ-

μίδες. Το ίδιο σίγουροι είμαστε και ότι τα νερά της βροχής, ακολουθώντας μια τεθλασμένη πορεία από τη μία αναβαθμίδα στην άλλη, που είναι πολύ μεγαλύτερη σε μήκος συγκριτικά με την ευθεία ροή στη γυμνή πλαγιά, θα κυλήσουν πιο ήπια. Διότι αυξάνεται η τριβή, μειώνεται η ορμή, μεγαλώνει ο χρόνος παραμονής στο οριζόντιο τμήμα του σκαλοπατιού, δίνοντας χρόνο σε μια ποσότητα νερού να κατεισδύσει στο χώμα και να αποκοπεί από το οργισμένο κοπάδι του χειμάρρου.

Στην ερώτηση τι από όσα έχει δει της έκανε μεγαλύτερη εντύπωση, αφού έχει ταξιδέψει σε διάφορα μέρη του κόσμου όπου υπάρχουν αξιοπρόσεκτα συγκροτήματα αναβαθμίδων, η Θεοδώρα Πετανίδου ξεχωρίζει πρώτα το μεσογειακό νησί της Μαγιόρκας. Εκεί οι άνθρωποι έχουν συνδυάσει το αγροτικό με το τουριστικό στοιχείο σε πολύ καλά διατηρημένες αναβαθμίδες, και σε πολλές από αυτές βλέπεις καλοφροντισμένες πανέμορφες αμυγδαλιές. «Ό,τι λείπει από τα νησιά μας», λέει χαρακτηριστικά. Επίσης βρήκε πολύ ενδιαφέρουσες τις προσπάθειες στην Κροατία, όπου έχουν δημιουργηθεί ισχυρές εθελοντικές ομάδες, και σκέπτεται μήπως οι ομάδες στα Βαλκάνια θα μπορούσαν να περάσουν τα σύνορα, βοηθώντας η μία την άλλη, ξαναχτίζοντας το ορεινό τοπίο συνολικά της χερσονήσου του Αίμου!

Στη βόρεια Ιταλία είδε τις πιο καλοδιατηρημένες αναβαθμίδες, γιατί εκεί είναι συνυφασμένες με αμπελώνες που δίνουν κρασί υψηλής ποιότητας. Στην Ελλάδα αναφέρει τους αμπελώνες στην Έξω Γωνιά στη Σαντορίνη, που άρχισαν να ανηφορίζουν προς την αρχαία Θήρα, και τις ημισεληνοειδείς αναβαθμίδες-θύλακες που αγκαλιάζουν καθεμιά ξεχωριστά τα ελαιόδεντρα στον τεράστιο ελαιώνα της ανατολικής Λέσβου. Αναφέρεται, επίσης, με θαυμασμό στα επιτεύγματα της ΧΣΤ, μιας ομάδας στην Καταλονία της Ισπανίας που η αντίστοιχή της λείπει από τη χώρα μας. Οι Ισπανοί, εφαρμόζοντας το σύστημα της Συμμετοχικής Επιστασίας Γης, έχουν οργανώσει την επαναλειτουργία του αγροτικού χώρου προς όφελος της βιοποικιλότητας και της πρωτογενούς παραγωγής. Με το μότο «Διαχείριση γης ως από κοινού πόρος» διδάσκουν, μεταξύ άλλων, την ισορροπία μεταξύ βιοποικιλότητας, καλλιέργειας και κτηνοτροφίας στα συστήματα *montados* και *dehesas* της Ιβηρικής.

[ΑΛΛΟΣ ΕΝΑΣ ΡΟΛΟΣ]

Μια λιγότερο ευκολονόητη πτυχή των αναβαθμίδων είναι ο πολιτιστικός τους ρόλος. Πέρα από το γεγονός ότι η UNESCO έχει αναγνωρίσει σε διάφορα μέρη του κόσμου τοπία αναβαθμίδων ως Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς, ας μην ξεχνάμε ότι ο πολιτισμός του Αιγαίου οφείλει πολλά στα αγροτικά προϊόντα που παρήγαγαν οι άνθρωποι στα μέρη αυτά. Όπως λέει και η Θεοδώρα Πετανίδου, «αναβαθμίδες για εμένα σημαίνει όχι μόνο καλλιέργειες στο Αιγαίο, όχι μόνο προϊόντα που έδωσαν ευκαιρίες ζωής στους ανθρώπους του παρελθόντος, και στις γυναίκες να δημιουργήσουν τερψιγόνα εδέσματα από τα απλά καθημερινά υλικά, αλλά και ότι το πολύπλοκο τοπίο γίνεται απλούστερο, συνεπώς και περισσότερο διακριτό κι εύκολα αντιληπτό από τους παρατηρητές. Με άλλα λόγια, οι αναβαθμίδες φτιάχνουν ρίγες στο τοπίο και δίνουν έδαφος για εκκλησίες, μελισσοθ(ο)υρίδες, δημιουργούν συναινετικές σχέσεις ανθρώπων μεταξύ τους και με τη φύση».

[ΗΘΕΛΕ ΚΑΙ ΤΟ ΕΚΑΝΕ]

Η Αλίκη μέσα από την κουνελότρυπα συνάντησε τη Χώρα των Θαυμάτων και πέρασε σε έναν άλλο κόσμο με ιδιότυπη λογική. Εμείς θα γλιστρήσουμε ανάμεσα από τα κενά που, αναπόφευκτα, δημιουργούν οι πέτρες της ξερολιθιάς. Στο πέρασμα αυτό, και πριν να βρεθούμε στην άλλη διάσταση, θα χαιρετίσουμε τους κατοίκους του πέτρινου τοίχου. Είναι από τα πράγματα που δεν μπορεί να υποψιαστεί ο «επισκέπτης του στιγμιότυπου». Πρέπει να πας πολύ κοντά, να σκύψεις και να δεις προσεκτικά πόσα ζωντανά πλάσματα βρίσκονται εκεί μόνιμα ή προσωρινά. Σαλιγκάρια που βρίσκουν υγρασία αλλά και ασβέστιο για να κατασκευάζουν το κέλυφός τους, αράχνες, κολεόπτερα, σαμιαμίδια, αιγαιόσαυρες, ακόμη και το λεγόμενο κροκοδειλάκι του Αιγαίου. Μαζί ο κυρτοδάκτυλος και τα σαυροφάγα φίδια, όπως η οχιά και η δεντρογαλιά.

Τα πέτρινα, αλλά εντελώς διάτρητα γι' αυτά τα πλάσματα, τείχη προσφέρουν όχι μόνο κατοικία, αλλά και βιοκλιματικά φυσικά ρυθμιζόμενες συνθήκες ζωής. Οι πλάκες

[ΣΥΡΟΣ]

που τις θερμαίνει ο ήλιος επιτρέπουν στις σαύρες καθισμένες πάνω τους να ρυθμίζουν τη θερμοκρασία του σώματός τους πριν αρχίσει η αναζήτηση της τροφής. Ο κυρτοδάκτυλος, αντίθετα, η μικρή σαύρα των δέκα μόλις εκατοστών που βγαίνει για κυνήγι το σούρουπο, μένει την ημέρα ασφαλής καλά κρυμμένος μέσα τους. Στην κάψα του καλοκαιριού, η ξερολιθιά προσφέρει και ανέξοδη προστασία από τις αδυσώπητες ακτίνες του ήλιου.

Πέρα, όμως, από την οικολογικά ορθή αυτή παρέμβαση υπάρχει και η άλλη πλευρά του τοίχου. Εκεί η Θεοδώρα Πετανίδου και η ομάδα της είχαν ένα όραμα που γέννησε μια πρόταση, και τώρα η πρόταση έχει απλωθεί ανάγλυφα σε κάποιες πλαγιές της Άνδρου, με την προοπτική το πείραμα να γίνει καθημερινότητα και αλλού.

Όλα ξεκινούν από την ιδέα ότι οι αναβαθμίδες, για να γίνουν ξανά λειτουργικές, θα πρέπει να φέρνουν έσοδα. Η ιδιαίτερη μορφολογία τους, όμως, δεν ευνοεί την εφαρμογή μεθόδων καλλιέργειας που χρησιμοποιούνται από τους γεωργούς στις πεδιάδες, μειώνοντας εκεί σημαντικά το κόστος. Σκέφτηκαν, λοιπόν, το μειονέκτημα να το κάνουν πλεονέκτημα. Χρησιμοποιώντας μεθόδους οικολογικά αποδεκτές, με φυσική λίπανση, χωρίς επιβλαβή χημικά βοηθήματα, προσεκτικά επιλεγμένες ποικιλίες ντόπιων κατά προτίμηση φυτών (ανδριώτικο κριθάρι, ρίγανη και κρεμμύδι Άνδρου) να κάνουν τις αναβαθμίδες να δίνουν προϊόντα αυξημένης προστιθέμενης αξίας. να φτάσει να λέγεται στον αγοραστή ότι πρόκειται για προϊόν αυτής της ειδικής καλλιέργειας, προϊόν αναβαθμίδων, άρα αγόρασέ το, έχει προσεχτεί ιδιαίτερα.

Είναι πρόταση για έξυπνη θεραπεία μιας αρρώστιας που έχει αρχίσει να κατατρώει τις πλαγιές των ελληνικών βουνών. Και με τους κατά τόπους δήμους, προσηλωμένους εμμονικά στο σημερινό και στο αυριανό, να μη φαίνεται να συγκινούνται για το δράμα που θα παιχτεί μόλις μεθαύριο.

[ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΟΣΟ ΑΠΛΟ ΝΟΜΙΖΟΥΜΕ]

Τα προβλήματα είναι πολλά και ελλοχεύουν πριν καν γίνει το πρώτο βήμα. Πώς θα ποτίζονται οι καλλιέργειες; Ακολουθώντας μόνο τα κέφια του ουρανού; Κάπου ψηλά θα πρέπει να υπάρχουν χώροι συγκέντρωσης του νερού; Πόσο θα κοστίσει η επισκευή των ξερολιθιών; Αυτή τη στιγμή, με πρόχειρη έρευνα, προκύπτει μια τιμή πάνω από σαράντα ευρώ το τρέχον μέτρο. Ίσως θα πρέπει να αναζητηθεί η ενίσχυση από κάποιο ευρωπαϊκό πρόγραμμα. Πώς θα ρυθμιστεί η συνύπαρξη των γεωργών με τα ζώα και τους κτηνοτρόφους, που εδώ χρειάζονται τόσο πολύ ο ένας τον άλλο; Και στη μέση ένας δήμος που πρέπει, επιτέλους, να κινηθεί προς τη σωστή κατεύθυνση. Και, πάνω απ' όλα, ένας εθελοντισμός που είναι δυσεύρετος πλέον στη χώρα μας.

Μαζί με τα παραπάνω και το πιο καυτό ερώτημα: πώς καταφέρνεις να σου δώσουν οι άνθρωποι τη γη τους να τη διαχειριστείς, και τι κάνεις όταν σ' τη δώσουν; Αυτό που έγινε στην Άνδρο ήταν αξιοπρόσεκτο και λέγεται «Συμμετοχική Επιστασία Γης» ή Land Stewardship: εθελοντική συνεργασία μικροϊδιοκτητών γης, αγροτών, τοπικής αυτοδιοίκησης, ερευνητικών φορέων και τοπικών επιχειρήσεων για την εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικών πρακτικών καλλιέργειας και προστασίας του αγροτικού τοπίου με σύγχρονες, κοινωνικά και οικονομικά βιώσιμες πρακτικές. Η πρωτοβουλία ανήκε στο Πανεπιστήμιο του Αιγαίου. Στη συνέχεια, έγινε μεγάλη προσπάθεια να γίνει αποδεκτό αυτό το έργο στο νησί της Άνδρου με πολλές δημόσιες ομιλίες που στόχευαν στη διασπορά της ιδέας. Τι ζήτησαν οι άνθρωποι του πανεπιστημίου; Να επιτρέψουν οι ιδιοκτήτες σε μια ομάδα με διάφορες ειδικότητες να διαχειριστεί και να προσπαθήσει να ξεκινήσει ξανά το σταματημένο ρολόι της καλλιέργειας στις αναβαθμίδες. Η προσφορά ήταν ελκυστική. Θα μας αφήσετε να επαναφέρουμε τις εκτάσεις που μας διαθέτετε σε κατάσταση καλλιεργητικής ετοιμότητας. Με άλλα λόγια, θα επισκευάσουμε τις χαλασμένες ξερολιθιές, θα οργώσουμε, θα σπείρουμε, θα περιποιηθούμε και επί τέσσερα χρόνια θα βλέπουμε μαζί τι παίρνουμε, τι πρέπει να διορθώσουμε, πώς προχωρούμε, και ό,τι θετικό προκύπτει σε κοινή μοιρασιά. Αν όλα πηγαίνουν καλά, αυτό θα συνεχιστεί και για άλλα τέσσερα χρόνια (after-LIFE).

Όλα αυτά παρουσιάστηκαν τόσο πειστικά, ώστε όντως βρέθηκαν ιδιοκτήτες πρόθυμοι να παραχωρήσουν περισσότερα από

[ΤΗΝΟΣ]

[ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ]

1.500 στρέμματα στον Δήμο Άνδρου και στο Πράσινο Ταμείο, το οποίο συνέστησε τον Οργανισμό Επιστασίας Γης. Ο δήμος ανέλαβε την καλλιέργεια των χωραφιών, σε συνεργασία με επιστήμονες διάφορων ειδικοτήτων από τα Πανεπιστήμια Αιγαίου και Αθήνας, τον ΕΛΓΟ-Δήμητρα και το Αστεροσκοπείο Αθηνών. Αγοράστηκε εξοπλισμός, που έπρεπε να είναι προσαρμοσμένος στις ειδικές συνθήκες των αναβαθμίδων, και παραχωρήθηκε στον δήμο για να φροντίζει τις απαραίτητες εργασίες. Μια καλά μονταρισμένη, όμως, συνεργασία «τύπου σκυταλοδρομίας από τον ένα φορέα στον άλλο» δεν έγινε δυνατή, και η επιτόπου έρευνα επιβεβαιώνει ότι συνέβησαν απρόοπτα και λάθη. Κάποια από αυτά ήταν αντικειμενικά: ένα έδαφος ακαλλιέργητο για δεκαετίες, άγονο μετά την εκχέρσωσή του, με την καταστροφική ανομβρία των τελευταίων ετών ως δαμόκλειο σπάθη, όλα αυτά έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πενιχρή απόδοση των χωραφιών. Από την άλλη, η αναλογία στη σπορά του κριθαριού ανά στρέμμα μάλλον θα έπρεπε να είχε ενισχυθεί, η ευέλικτη για τις αναβαθμίδες θεριζοαλωνιστική μηχανή δεν αγοράστηκε ποτέ, ενώ όλο το ευαίσθητο έργο της σποράς ανατέθηκε σε εργολάβους αντί για εργάτες καλλιεργητές με αυτεπιστασία του σχετικού εταίρου του έργου.

Όλα αυτά είχαν σοβαρές συνέπειες στην παραγωγή, που ποτέ δεν έφτασε στο ύψος των προσδοκιών, με την ετικέτα που δημιουργήθηκε για πιστοποίηση των προϊόντων να περιμένει την επόμενη χρονιά, την τελευταία της υλοποίησης του έργου, για να στολίσει τα ενδεχόμενα προϊόντα: ματσάκια ρίγανης, κριθαροκούλουρα, ψωμί από μιγάδι, ανδριώτικο κρεμμύδι. Τέλος, τα έργα αποκατάστασης των δομικών στοιχείων των αναβαθμίδων, αλώνια, περιστεριώνες, ένας μύλος και ένα μελισσόσπιτο, μόλις τώρα αρχίζουν να υλοποιούνται, αν και όχι στην ολότητά τους.

Στο τέλος της ημέρας, και όπως ανέφερε χαρακτηριστικά η Θεοδώρα Πετανίδου ως συντονίστρια, το έργο αν και «τραυματίστηκε από τη γραφειοκρατία» έδωσε τη δυνατότητα να φανούν αρκετά από αυτά που κάνουν ή έκαναν τη ζωή ενός αγρότη κάθε άλλο παρά αξιοζήλευτη, δηλαδή την κάνουν να μοιάζει με ετήσιο λαχείο. Όμως, όλοι στο έργο φαίνεται πως είναι αποφασισμένοι να προχωρήσουν. Και, μάλιστα, σε συζητήσεις που κάναμε σε άλλα σημεία του νησιού, κάποιοι άνθρωποι έλεγαν πως άρχισαν να σκέπτονται να ενταχθούν και αυτοί. Διότι το εγχείρημα αυτό, όταν το δεις από ψηλά, μακριά από τις συγκρούσεις των «εγώ», στέλνει από κάθε πλευρά του σήματα περιβαλλοντικής υγείας. Απέχει από το εκατό τοις εκατό της επιτυχίας, αλλά είναι ώριμο προς αντιγραφή και από άλλες περιοχές της Ελλάδας, και από άλλους ιδιοκτήτες γης. Η συντονίστρια, μάλιστα, υπόσχεται μια ακριβή αποτίμηση των θετικών και των λαθών του έργου, που θεωρεί ότι θα βοηθήσει τους μελλοντικούς τολμηρούς. Πρόκειται για το έργο LIFE TERRACESCAPE, που ο στόχος του είναι να πολλαπλασιάσει τις καλλιεργούμενες αναβαθμίδες στην Άνδρο, καθώς και σε άλλα μέρη της Ελλάδας και της Μεσογείου.

Ίσως, τότε, και άλλα παιδιά να μπορούν να πηγαίνουν από το ένα σπίτι στο άλλο πατώντας αμέριμνα και στα σίγουρα πάνω στο πέτρινο νήμα. Άλλωστε, γι' αυτά δεν λέμε ότι τα κάνουμε όλα;

[ΞΕΡΟΛΙΘΙΕΣ ΣΕ ΟΛΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ]

[ΒΟΡΕΙΑ ΙΤΑΛΙΑ]

Λογότυπο με την ετικέτα που δημιουργήθηκε για πιστοποίηση των προϊόντων που θα παράγονται σε αναβαθμίδες.

[ΛΑ ΠΑΛΜΑ, ΚΑΝΑΡΙΑ ΝΗΣΙΑ]

[ΜΑΓΙΟΡΚΑ]